

Atf: Yıldırım, İ. (2022). Sosyal ve Kültürel Ayırışma Çerçevesinde Mahalle Kavgaları: Cizre Örneği. *Sosyoloji Dergisi*, 43, 23-49.

Araştırma Makalesi / Research Article

SOSYAL VE KÜLTÜREL AYRIŞMA ÇERÇEVESİNDE MAHALLE KAVGALARI: CİZRE ÖRNEĞİ

İrfan YILDIRIM*

Öz

Kavga, insanın hayatta kalmak, hedeflerine ulaşmak, rakibine üstünlük sağlamak veya sahip olduğu konumu veya kazanımları kaybetmemek üzere başvurduğu davranışdır. İnsanlar arası gerçekleşen mücadelelerin şiddet içeren bir hali olarak kavga, çeşitli düzeylerde yaralanmaya veya ölüme sebebiyet veren sonuçlar içerir. Kitlesel düzeyde meydana gelen mahalleler arası kavgalar, insanların *biz* ve *öteki* şeklinde saf tutmalarını beraberinde getirir. Kavganın tarafları kendilerinin her zaman için haklı, karşı tarafın ise haksız olduğu algısına sahiptirler ve bu algı, kavganın devamlı bir hal almasına neden teşkil eder. Bu çalışmanın konusunu oluşturan Cizre'deki kavgalar, gerçekleşme sıklığı, uzun bir süreye yayılması, kavgaya karışanların asıl sebepleri bilememeleri ve merkezde oturan tüm insanlara mal olması bakımından önem arz etmektedir. Özellikle mahalle düzeyindeki kavgaların sosyal ve kültürel ayırışmayı doğurması, kültürel kodlara dönüşmesi, sosyal yaşama doğrudan etki etmesi bakımından önemlidir. Ayrıca sosyolojik boyuttan Cizre'nin toplumsal yapısına, mahalle kavgaları üzerinden ışık tutmak bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Peşine düşülen sorular, genel olarak sosyal ve kültürel dinamikleri de içeren kavgaların asıl sebebinin ne olduğuna yöneliktir. Saha araştırmasından ve yabancı literatürden elde edilen bilgilere dayalı gerçekleşen bu çalışma, nitel araştırma yöntemi kullanılarak yapılmış, veriler ise görüşme tekniği ile elde edilmiştir. Temalara dayalı olarak analiz edilen görüşme verilerine, konuya açıklık sağlaması bakımından görüşlere, olduğu gibi yer verilmiştir. Bu çalışmayla, Cizre'de meydana gelen ve on yıllarca gündemden düşmeyen mahalle kavgalarının, esasen siyasi güç çekişmesinden kaynaklandığı, kavgaya karışanların çoğunluğu tarafından gerçek sebebinin bilinmediği, bazılarının menfaat elde etmek üzere tarafları bilinçli şekilde provoke ettiği, arada kalmamak için bazılarının mecburen bir tarafa dâhil olmak zorunda bırakıldığı yönünde sonuçlar elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyoloji, Kavga, Mahalle, Cizre, Mahalle kavgaları

* Dr. Öğr. Üyesi, Şırnak Üniversitesi, İdil Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü, irfan.yildirim@sirnak.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9949-7667

Makale Gönderim Tarihi: 28/04/2022, **Makale Kabul Tarihi:** 05/05/2022

Neighborhood Fights within the Framework of Social and Cultural Distinction: The Case of Cizre

Abstract

Fighting is the behavior that a person resorts to in order to survive, achieve his goals, gain superiority over his opponent or not lose his position or gains. Fighting, as a violent form of human-to-human struggle, involves varying degrees of injury or death. The fights in Cizre, which are the subject of this study, are important in terms of the frequency of their occurrence, their spread over a long period of time, the fact that those involved in the fight do not know the real reasons, and they cost all the people living in the center. Particularly, it is important that the fights at the neighborhood level cause social and cultural segregation, transform into cultural codes, and directly affect social life. In addition, it is the aim of this study to shed light on the social structure of Cizre from the sociological dimension, through neighborhood fights. This study, which was based on the information obtained from the field research and foreign literature, was carried out using the qualitative research method, and the data were obtained by the interview technique. With this study, results were obtained that the neighborhood fights in Cizre are mainly caused by the political power struggle, the real reason is unknown by the majority of the people involved in the fight, some of them deliberately provoked the parties to gain benefits, and some of them were forced to join one side in order not to stay in the middle, has been done.

Keywords: Sociology, Fighting, Neighborhood, Cizre, Neighborhood fights

Giriş

İnsanın verdiği yaşamsal mücadelenin görünür bir hali olan kavga, elde etmek istediği kazanımlar uğruna sergilediği bir eylemdir. Kişinin veya grubun amacına ulaşması şeklinde bir içerikle ortaya gelir ve yaşamın her alanında karşımıza çıkan bir olgudur. Bu olgu, bazı zamanlar bir mücadele halini alır ve örneğin ekmek (yaşam) mücadelesi yerine 'ekmek kavgası' şeklinde dile getirilir. Esasen ahlaki, dini, ideolojik, felsefi yaklaşımların veya kanun ve kuralların tümü insanlar arasında zuhur eden bu kavgaların sonlanması için vardır ve hepsi de bu kavgalara neden oluşturan ilişkilerin belirli bir düzene girmesini telkin eder ve buna rağmen de belirli veya belirsiz gelişen kavgalar meydana gelmeye devam eder.

Birebir gerçekleşen kavgaların etki düzeyi sınırlı iken kitlesel şekilde gerçekleşen kavgaların kapsamı daha geniştir ve belirli bir süreden sonra artık toplumsal bir sorun halini alır. Mahalleler arası gerçekleşen kavgalar da daha çok toplulukların birbirlerine karşı verdikleri bir mücadele olarak karşımıza çıkar ve uzun bir süreye yayıldığında artık toplumsal bir soruna dönüşür. Çünkü mahalleler, bir şehrin kendisine has özellikleri ile öne çıkan ve belirli bir birliktelik ruhunu taşıyan örgütlü birimlerdir. Sosyal, kültürel ve ekonomik durumlarıyla da birbirinden farklı olan mahallelerin mekânsal yönden ayrışmaları ise en belirgin yönlerini oluşturur. Kasaba türü yerleşim yerlerinde kendilerine has belirgin özellikler taşıyan mahalleler, sakinlerine birliktelik ruhunu veren, onlara ortak kaygı ve sevinçlerde buluşma olanağı sunan mekânlardır.

Anlaşmazlık durumunun ileri bir safhası olarak kavga, sözel olabildiği gibi, daha çok şiddet içerikli fiillerle fiziksel gelişen bir olgudur. Ancak kavga etmek için iyi bir donanıma sahip olmasına rağmen pek çok insan ölümcül kavgaya girmez ve geri çekilir. Kendi yaşamını tehlikeye atmaktansa bu işi başkalarına tevdi etmeye yönelir. Başkalarının bu kavgayı sürdürmesi durumunda bile kendisinin hedefine ulaşıyor olması önemli bir akıl yürütmedir ve uygulanma imkânına sahip olduğunda sonuç veren mantıksal bir yaklaşımdır. Yönetim organizasyonlarında verilen bir örnek üzerinden basitçe anlatmak gerekirse, “baş (kafa) rahat etsin diye bazı işler ele ve ayaklara bırakılır.” Buradan hareketle, toplumsal yaşamda güç odakları tarafından gerçekleştirilen olaylar üzerinden bazı örnekler verilebilir. Örneğin, arkasında desteğini gördüğü kitleyi peşinden sürüklemek, harekete geçirmek, ölüm ve yaralama dâhil şiddet içeren eylemlere dâhil etmek hem siyasetçilerde hem de feodal düzendeki bazı statü sahiplerinde mevcut olan görünümüdür. Genellikle toplumsal ve kültürel yapının alt tabakasındaki kitleyi kendi emelleri için kullanan/sömüren üst statü sahibi kimseler, hemen her toplumda var olmuşlardır. Cizre merkez ve çevresindeki yerleşim yerlerinde de insanlar yaşamsal döngü içerisinde veya yaşam tarzları itibarıyla toplumsal tabakalara bölünmüş ve feodal düzende statü sahibi bazı güç odakları tarafından belirli yönlerde çekilmişlerdir. Halkın birbirleriyle mücadele halinde olması, kavga ederek safları belirgin hale getirmesi yönetici kesimin hedeflerine varmasını kolaylaştırmış ve gerçekleşen mücadeleden genellikle karlı çıkan taraf olmuşlardır.

Öte yandan toplumsal yaşama yön veren ilişkiler, zaman ve mekâna göre; sosyal, ekonomik ve kültürel koşullara bağlı olarak değişken olabilen bir yapıya sahiptir ve bu husus mahalleler arası ilişkiler için de geçerlidir. Toplumda, gruplar arasında yaşanan ilişkiler genellikle ekonomik ve sosyal yönlerden ayrışır, buna bağlı olarak zamanla kültürel ve psikolojik unsurlara dönüşerek şekil kazanır. Toplumsal tabakalar arasında yaşanan ilişkilerin seyri buna verilebilecek

bir örnektir. Toplumsal tabakalaşmanın en bariz örneği olan ‘kast sistemi’nde sosyal, ekonomik ve kültürel koşullar, tabakalar arası geçişi imkânsız hale getirmiştir (Özen, 2016, s. 62). Kast sisteminin günümüzdeki karşılığına bakıldığında biyolojik ve kültürel ayrışma yerini ekonomik ayrışmaya ve ondan kaynaklı mekânsal bir ayrışmaya bırakmıştır. Başka bir deyişle, günümüzde mahalleler, sosyal ve kültürel koşullardan ziyade ekonomik koşulların öncülüğünde belirlenen mekânsal ayrışmanın görünürdeki yansımaları haline gelmiştir. Günümüzdeki kadar keskin bir ayırımdan söz edilmese de son yüzyıldır Cizre merkezinde bulunan kadim mahalleler arasında meydana gelen kavgaların gerisinde esasen ekonomik, kültürel ve sosyal koşulların belirleyiciliği söz konusu olmuştur. Çünkü birbirine uzak olmayan konumlarına rağmen bu mahalleler, önemli ölçüde bir mekânsal ayrışmaya tabi tutulmuş ve adeta birbirine yabancılaştırılmıştır. Belirli bazı alanlara girememek veya bir yere yalnız gidememek, öteki mahallelerden biriyle diyaloga geçmemek ve onlardan bir alışverişte bulunmamak, haksız da olsa kendi mahallesinden birini kollamak ve haklı bile olsa karşı tarafa göz açtırmamak, vb. pratikleri içeren Cizre’deki kavgaların esas sebepleri ise örtük kalmıştır. Kavgaya karışanların büyük oranda bilemediği/algılayamadığı bu toplumsal çatışma, halkın birbiriyle kaynaşmasında yıllarca bir bariyer görevi görmüş ve pek çok olumsuz sonuçlar doğurmuştur.

Bu çalışmada Cizre merkezinde bulunan kadim mahalleler (Mir Ali, Dağkapı ve Kale) arasında cereyan eden ve geçmişte yaklaşık yüzyıla yayılan kavgalar ele alınmaktadır. Toplumsal ilişkileri anlamamanın önemli bir yolunun toplumsal çatışmaları ve etkilerini araştırmaktan geçtiği düşünülmektedir. Bu çerçevede ileri yaşta olup kavgaya tanıklık eden insanların anlatımları üzerinden toplumsal yapıya ve ilişkilere etki eden faktörler ele alınmaktadır. Yabancı literatür üzerinden edinilen kuramsal bilgiler ise kavgaların etkilerini ve örtük sonuçlarını anlamak açısından önemli görülmüş ve detaylı şekilde ele alınmıştır.

1. Kuramsal Yaklaşım: Mahalle Kavgaları, Sebep ve Sonuçları

Şehirlerin küçük bir prototipini oluşturan mahalleler, sakinlerine birliktelik ruhunu sağlayan birimlerdir ve bu türden mahalleler daha çok küçük yerleşim yerlerinde (kasaba) belirginleşen rollere sahiptirler. Ancak birliktelik ruhunun sağlanmasına yönelik çaba aynı zamanda ötekileştirmeyi de beraberinde getiren önemli bir toplumsal ayrışma eylemidir (Altan, 2018, s. 2). Çünkü artık olayların kapsamı tekil olmayıp “biz” derecesindedir ve bir yanlış yapılmışsa mahalleli tarafından bütüne (bize) yapılmış gibi algılanır. Bireysel veya kitlesel gelişen masum bir eylemin gerisinde bile farklı anlamlar aranır ve ötekine ait her bir hareket şüpheli görülür. Konuyla ilgili birçok teorik çerçeve, bireysel davranışın ekolojik bir açıklamasını önerir ve bağlamsal anlayışa dikkat çeker. Bireylerin

çevre içinde yerleşik olduğunu ve süreçleri etkilemek için çevreyle etkileşime girdiklerini varsayar. Hatta kolektif etkinliği kavramsallaştırarak bireysel normlar üzerindeki komşuluk etkilerine açıklık getirir. Esasen mahalle kolektif etkinliği, bir topluluğun normlar belirleme ve bir mahalledeki insanları kişiler arası güven ve dayanışma yoluyla birbirine bağlama yeteneği üzerine kuruludur (Kurtenbach & Rauf, 2019, s. 10). Bu yüzden mahallenin içinde bulunduğu atmosfer, bireyleri algı ve düşüncelerinin şekil kazanmasında doğrudan etkilidir.

Şehir içindeki bir çevrede her mahallenin kendine göre bir algısı bulunur ve bireyler bu algı etrafında kümelenmeye eğilim gösterebilmektedir. Kavgaların sürekli hale gelmesinde önemli bir yere sahip olan bu algı, kavgalarda sosyal sermayenin artmasına da öncülük eder. Sadece korunmak değil, kimi zaman kendini ifade etmenin alternatif yolları kapalı olduğunda veya öyle olduğu hissedildiğinde, kişinin verdiği mücadele daha çok benlik saygısını kazanmak üzerinden şekil kazanır (Rich & Grey, 2005, s. 820). Tekrarlayan şiddetin öne çıkan bir örneği olarak mahalle kavgalarının kendisine ait bir döngüsü söz konusudur. Kavgada galip gelen taraf, kazandığı halde tedirgindir, çünkü karşı tarafın misilleme yapacağını bilir. Zira yenilen taraf mağdur ve zayıf görünmeye tahammül edemeyecek ve çok geçmeden yeni bir olayla kendisini kanıtlamaya çalışacak, böylece şiddet döngüsü devam edecektir.

Mahalle, aynı zamanda barındırdığı insan kitlesi, mekânsal özellikler, diğer mekânlara göre konumu bakımından kendisine has yapısal farklılıklar içerir. Her şeyden önce mekânsal yönden birbirinden farklıdır ve sakinlerinin kültürel özellikleriyle, ekonomik olanaklarıyla, sosyal veya siyasal konumlarıyla bağlantılıdır. Söz konusu farklılıklar, bazı durumlarda mahalle sakinleri tarafından sorunlu ilişkilere dönüştürülebilir veya var olan sorunların üzerine yenileri inşa edilebilir. Mahallede insan ilişkilerinin sorunlu bir evreye vardığının göstergesi veya kitlesel bir boyuta taşındığının belirtisi ise kavgalardır. Bireysel veya kitlesel olması, kısa veya uzun sürmesi bakımından kavgalar, çeşitli boyutlara sahiptir, sebepleri ise görünen ve genellikle görünmeyen pek çok faktörle ilişkili olabilmektedir.

Kavgaların oluşmasını hazırlayan ve tetikleyen sebepleri ile ilgili literatürde, yabancı kaynaklarda pek çok çalışma yapılmıştır. Örneğin, farklı şehirler birbirleriyle kıyaslanarak yapılan bir kentsel çalışmada, mahalleler arası kavgaların düşük gelirle yakından ilişkili olduğu, süreç içerisinde ayrışmayı doğurduğu tespit edilmiştir. Eğitim ve gelir düzeyinin düşük olması, ailenin göçle gelip yerleşmesi, çocuk sayısının daha fazla olması, çocuk ve ergenlerin mahalleler arası meydana gelen ve mekânsal ayrışmaya neden olan kavgalara dâhil olmalarında birer risk faktörü oluşturduğu ortaya konulmuştur (Kurtenbach

& Rauf, 2019, s. 2). Bu sebeple önemli ölçüde bir mekânsal ayrışmaya neden olan mahalleler arası kavgalar, esasen toplumun eğitim ve ekonomik düzeyiyle yakından ilişkilidir. Özellikle düşük gelir ile mahalle kavgaları arasında doğrudan bir ilişki söz konusudur. Benzer şekilde mahallelerin oluşmasında veya belirli bir şekil kazanmasında rol oynayan sosyal kaynaklar, eğitim ve yoksulluk gibi göstergeler, kavgaların ortaya çıkmasında da belirleyicidir (Rich & Grey, 2005, s. 817). Söz konusu yönlerden dezavantajlı olan mahallelerde gerçekleşen kavgaların oranı ve düzeyi farklıdır.

Mahalle içindeki ortam ve marjinalleşmenin kolektif bir düzeye ulaşması, en başta genç kesim için bir risk faktörüdür. Zira gençlerin şiddet içerikli tutum ve davranışlar benimsemelerini ve yaşam için şiddete dayalı bir sokak kültürünü üretir. Çünkü şiddet, geleneksel toplumların genç kesimi tarafından daha çok erkeklik üzerinden saygınlık kazanmaya yönelik bir strateji olarak görülür. Bu yöndeki algılar bireyde benmerkezci bir tutumu tetikler ve şiddet içeren davranışların artışı beraberinde getirir (Kurtenbach & Rauf, 2019, s. 10). Kavgalarda bireysel kimlik peşinde olmanın yanında kitlesel veya mekânsal kimlik edinmenin veya var olan kimliği korumanın da öne çıktığı zamanlar olur. Örneğin, mahalle üzerinden farklılıkları korumaya çalışmak mahalle kimliğini belirgin kılmaya yöneliktir. Çünkü mahalle kavgalarında mahalle sakinleri bir bütün olarak mahallelilik kimlikleriyle mücadele etmeye ihtiyaç duyar ve özellikle mahallelerinin bölgesel şekilde damgalanmasının önüne geçmek isterler.

Diğer taraftan birebir veya kitlesel şekilde meydana gelen kavgaların sebeplerini, birbirinden farklı sorunların yansıması olarak görmek, şartlara göre şekil alabileceğini dikkate almak ve psikolojik faktörlerle ilişkili olabileceğine kapı aralamak gerekir. Ancak görünen/bilinen sebepleri farklılaşsa da adeta bir gösteriye dönüşen kavgalarda bazı niyetleri gerçekleştirmek esastır. Örneğin, kavganın esas sebepleri arasında karşı tarafı kontrolüne almak gibi bir talep vardır ve genellikle kavgalar, ötekini menfaatleri için kullanmak, hedefi rakip olmaktan çıkarmak, böylece kendi konumunu veya üstünlüğünü garantiye almak gibi beklentilerle yapılır. Mahalle bazında kavgalar, bazen ait olunan farklılıkları koruma güdüsünü gerçekleştirmek, bazen de üstünlük algısını korumaya çalışmak amacıyla yapılır ve bu amaç, mahalle sakinlerinin ortak noktalarda buluşmasını sağlar.

Kavganın gerçek sebepleri kadar, tetikleyici ve başlatıcı sebepleri de önemlidir. Çünkü kavgayı başlatan veya kavgalardan belirli ölçüde sonuç alan bazı kişiler olur ve bunların otoritenin gözüne girmek ve kendilerini üst konumdaki güç odaklarına kabul ettirmek gibi bir beklentileri söz konusudur. Bu türden niyet ve eylemleri, kavganın çıkmasında veya başlamasında önemli bir

tetikleyicidir. Bunlar genellikle pusuda bekler ve gücün ağırlığı hangi tarafta bulunuyorsa ona göre konum alırlar. Tarafların birbirine düşmesinden çıkar elde etmeye yönelik çabaları, pek çok şeyden haberi olmayan, olsa bile idrak etmekte güçlük yaşayan kesimler üzerindeki etkisini kısa sürede gösterir. Bunlar, aynı zamanda mahalleli olmalarından ötürü mahallelilik bilincini sürekli telkin eden ve etrafta bulunanları kavgaya dâhil eden, ikna mekanizmasını işleterek döngüyü devam ettiren aracı kimselerdir. Kavga üzerinden hedeflenen amaçlara ulaşmak üst konumdaki kimseler için önemli bir strateji iken alt tabakada bulunan kesimler için otoriteden genellikle bir 'aferin' almak yeterli olur ve bu 'aferin', bir dahaki kavgayı çıkarmak için kendilerine önemli bir motivasyon sağlar.

Mahalle düzeyinde veya kitlesel şekilde meydana gelen ve uzun bir süreye yayıldığına kısır bir döngü halini alan kavgalar, gizli bir mütekabiliyet kuralı çerçevesinde meydana gelir ve genellikle karşı tarafı püskürterek psikolojik üstünlüğü ele geçirmek niyetiyle yapılır. Hedeflenen şeyin önem derecesine göre kavganın seyri de değişebilir. Rakibi korkutmak, geri püskürtmek, yaralamak, kimi zaman ortadan kaldırmak için ölümcül darbeler indirmek kavgada uygulanan şiddetin düzeyini gösterir. Kullanılan stratejiler, her ne kadar karşı tarafın ölümüne sebep olacak bir darbeyi indirmekten uzak şekilde yapılsa bile indirilen darbenin hangi boyutta bir etki yapacağı da kestirilemez. Bu sebeple bazı kavgaların beklenmeyen sonuçlar içerdiği, örneğin kan davasına dönüştüğü durumlar da söz konusudur.

Mahalle kavgalarında amaç, bazı zamanlar tarafların yaşadıkları duruma göre farklılaşabilmektedir. En son meydana gelen kavgada galip gelen tarafın hedefi, genellikle belirlenen sınırları muhafaza etmek, psikolojik üstünlüğü kaptırmamak iken kaybeden tarafın ise kendilerini kanıtlamak ve üstünlüğü ele geçirmektir. Öte yandan kavgalarda ölümcül bir darbenin gösterilmesi için ortada bir yaşamsal kaynak bulunmalıdır. Geleceğe biçilen değer bağlamında birey için olmazsa olmaz denilen bir durum veya yaşamını tehlikeye atabilecek bir eylem karşısında ancak ölümcül davranış söz konusu olur.

Genellikle ölümcül sonuçlar doğurmayan kavgalar olarak bilinen mahalle kavgalarında asıl sebep kadar tetikleyici etkenler de önemli rol oynarlar. İlişkilerin gergin olduğu yerlerde önemli bir kavga potansiyeli bulunur ve ufak sorunlardan dolayı büyüeyebilen kavgalar meydana gelebilmektedir. Öncesinde bazı kavgaların yaşanmış olması da önemli ve potansiyel bir tetikleyicidir. Gerisinde yatan gerçek sebeplerin bilinmediği kavgalar, toplum için kangrene dönüşen bir hal alır. Kavgaya karışmak kolaylaşır; bazen bir arkadaşının çağrısı veya öncesinde çatıştığı birinin tahrik etmesi yeterli olur. Bazen de geçmişteki bir hareketin rövanşını almak istemek üzere laf atmak, bir bahane bulmaya çalışmak

da kavgayı başlatmak için yeterli sebep olur.

Mahalle düzeyinde gerçekleşen kavgalar, özellikle hareketli dönemlerinde bulunan genç kesim üzerinde olumsuz yönde etkiler de meydana getirebilmektedir. Özellikle ergenlik dönemindeki erkekler, yakın veya uzak çevrelerinde bulunan kimselere kendilerini kabul ettirmek isterler. Dolayısıyla bu genç kesimin mahalleler düzeyinde gerçekleşen mahalle kavgaları başta olmak üzere şiddet içerikli eylemlerde bulunma olasılıkları daha fazladır. Bu kavgaların genç kesim tarafından daha çok bir aktivite veya zorunluluk olarak görülmesi yönünde zamanla bir algı söz konusu olabilmektedir. Çalışmalar, mahallelerde kavga etmenin hayatın normal bir parçası olduğunu ve genç bir adamın şiddet içeren durumlarda "kendini koruyabilmesinin" önemli olduğunu göstermektedir. Özellikle kolektif sosyalleşme bağlamında, ergenler sokak kültürünü benimser ve şiddeti anlaşmazlıkları çözmek için bir araç olarak görürler. Bunu sıradan bir alışkanlık haline getirenler savaşımayı dahi şiddet olarak görmemek gibi bir eğilime sahip olabilmektedirler (Kurtenbach & Rauf, 2019, s. 8). Genç erkekler, sokak kurallarını normal görmeye başladıklarında şiddet kullanımını artık rutin bir hale getirebilir ve bunu içselleştirebilirler. Örneğin, yapılan bir çalışmaya göre, Birleşik Krallık'ta sokak şiddetini anlamak ve buna tepki vermek üzere genç erkekler arasında yerleşik hale gelen bir "sokak kanunu" nun varlığından ve potansiyel öneminden söz edilir (Marinof, 2014, s. 11). Dolayısıyla, bazı durumlarda masum veya önemsiz görünen bir kavganın sürekli tekrar etmesi ve etraftaki insanlar tarafından olumlanması zamanla bir kültür koduna dönüşebilme riskini içerir.

Esasen ergenlik döneminde ruh sağlığı ve bozuklukları yaygındır ve çoğunlukla bunlar yetişkinliğe taşınır. Mahalle bağlamının yapısal yönlerinin, özellikle sosyoekonomik tabakalaşma ve ayrımcılığın, mahallelerinin öznel algılarını şekillendirerek ergenlerin duygusal refahını nasıl etkilediğinin araştırıldığı çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan biri Los Angeles County'de gerçekleştirilmiş ve toplum temelli 877 ergenden oluşan bir örneklem kullanarak, düşük sosyoekonomik statüdeki mahallelerde bulunan gençlerin, yüksek sosyoekonomik statüdeki mahallelere göre suç, şiddet, uyuşturucu kullanımı ve duvar yazısı gibi çevresel tehlikeleri daha fazla algıladıkları tespit edilmiştir. Mahallenin tehlikeli bir mekan olarak algılanması da ergenlerin ruh sağlığını etkiler. Hatta mahalle ne kadar tehditkârsa, depresyon, anksiyete, karşı gelme bozukluğu ve davranış bozukluğu belirtileri de o kadar yaygın olur (Aneshensel, & Sucoff, 1996, s. 293).

Mahalle kavgalarında mağdurlar, ya bir güç imajı yansıtmaya çalıştıkları ya da aktif olarak misilleme yapmaya çalıştıkları için kendilerini çatışma riskine

sokan bir saldırgan olmaya mecbur hissedebilirler. Her iki durumda da saldırganlarıyla karşı karşıya geldiklerinde veya saygısızlık eyleminin intikamını almak veya kendilerini "enayi" etiketinden kurtarmak için silah topladıklarında yeniden yaralanma riskiyle karşı karşıya kalırlar (Rich & Grey, 2005, s. 818). Yaralanma hali güvenlik duyguları üzerinde şu olumsuz etkilere yol açar: sokağın kodunu kabul etmeyi ve bir "enayi" olmaktan kaçınma ihtiyacını harekete geçirir; emniyet güçlerine olan inanç eksikliğini yoğunlaştırır ve travmatik stres belirtilerini hızlandırır (Rich & Grey, 2005, s. 817). Sokak kurallarının gençler için fiziksel ve psikolojik yönlerden temel ihtiyaç olduğu yönündeki anlayış şiddetli yaralanmalardan sonra farklılaşabilmektedir.

Diğer taraftan geleneksel toplumlarda geçerli bazı kodlar da mahalle düzeyinde kavgaların meydana gelmesinde etkili olduğu düşünülmektedir. Çünkü uzun bir döneme yayılan mahalle kavgaların gerisinde duran önemli etkenlerden söz edilecekse esasen bu etkenler daha çok feodal düzenden kaynaklı güç ilişkilerinde aranmalıdır. Çünkü feodal düzenin ayırt edici özelliklerinden biri, alt tabakadaki insanların birbirleriyle yaşadıkları sorun ve sürtüşmelerin veya çatışmaların çözüme kavuşmasının nihai sonucuna da yine bu düzende önemli statü sahibi olan söz konusu güç odaklarının karar vermesidir. Başka bir ifade ile insanlar arası anlaşmazlıklar ancak ağanın/siyasetçinin/şeyhin devreye girmesiyle hallolabilir. Bu türden toplumsal itibar mekanizmasına dönüşen statülerin varlıklarını hissettirmesi de insanlar arası anlaşmazlıkların devam etmesini gerektirir. Çünkü statülerin varlıklarını devam ettirmeleri ve toplumun da bunu fark etmesinin belirginleşmesi sorunların meydana gelmesine ve bu yolla statülerin işler hale gelmesine bağlıdır. Bu sebeple gerektiğinde olaylar olmadığında bile olay çıkartılır ve üst mekanizmanın devreye girmesi sağlanır.

2. Amaç ve Yöntem

Mahalle kavgaları, toplumsal yapı ve ilişkilerin anlaşılmasında önemli bir olgudur. Bu olgu, özellikle toplumsal yapının hangi unsurlardan oluştuğunu, bunların birbiriyle uyumunu ve ilişkilerinin seyrini açığa çıkarmada veya anlaşılmasında önemli bir role sahiptir. Cizre özelinde gerçekleşen kavgaların uzun süre devam eden, sıklıkla meydana gelen ve herkesin bir şekilde etkilendiği boyutları bulunur. Merkezde ikamet eden yerli (bajari) kesimden insanların konuşmalarına sıklıkla yansıyan mahalleler arası kavgaların nedenleri kendilerine sorulduğunda, herhangi bir nedene dayalı gerçekleşmediği veya belirli bir nedeninin olmadığı yönünde görüşler belirtilir. Sorunun kaynağına yönelik açıkça bir nedene işaret etmeyen bu yöndeki görüşler, esasen önemli bir toplumsal olguya/soruna işaret edebileceği kanaatini uyandırmış ve buradan

hareketle mahalle kavgalarının kökenlerine inmek ve Cizre'nin toplumsal yapısını yakından tanımak üzere bir araştırma yapılmasına karar verilmiştir. Bu çalışma genel olarak Cizre'nin toplumsal yapısını ve ilişkilerini irdelemeyi amaçlamaktadır. Başka bir ifade ile amaç, Cizre merkezinde uzun bir geçmişe sahip üç mahallede (Mir Ali, Dağkapı, Kale) ikamet edenler arasında gerçekleşen kavgaların sebeplerini sosyolojik çerçevede incelemek ve araştırmaktır.

Olay ve olguların detaylarına inmek, örtük sebeplerini açığa çıkarmak, daha çok nitel araştırma yöntemini gerektirir. Bu yöntemin, elde edilen verilerin yeni verilerle ilişkilendirilerek çeşitlendirilmesine olanak tanınması, veri toplamanın güç ve ilgili konuda yapılmış çalışmaların ise az olduğu durumlarda farkını ve önemini ortaya getirir. Detaylara odaklanan nitel araştırma yönteminde (Baltacı, 2019, s. 371-373), örneklem seçimi önem arz eder ve araştırma probleminin çözümüne katkı yapacak en iyi örneklem seçiminde bulunmak esastır. Örneklem seçiminde sıklıkla başvurulan yollardan biri ise evrenin tümüne ulaşmanın imkânsız olduğu durumlarda, az sayıda kişiden oluşan bir örneklemin seçilmesi ve bu şahıslardan derinlemesine görüşme yoluyla detayların açığa çıkmasını sağlamaktır.

Sosyal bilim araştırmalarda sıklıkla kullanılan bir desen olarak Fenomenoloji, insanların olay ve olgular karşısında edindikleri veya yaşadıkları deneyime odaklanır. İnsan bilincinin deneyimlediği hususları veya yaşadıkları dünyayı nasıl anlamlandırdıklarına yoğunlaşır. Öznel gerçeklikleri esas alan fenomenolojik araştırmalar, toplumsal gerçekliği de araştırılmayı bekleyen genel geçer yasalar olarak görmekten ziyade gündelik ilişkiler ve rutinlerle yeniden üretilen bir dinamik olarak görür (Çarpar, 2020, s. 694). Son dönemlerde yapılan birçok sosyolojik çalışma özneyi temele almakta, olay ve olguları bireyin deneyimlemesiyle zihinde beliren izlenimler doğrultusunda ele almakta ve bu çerçevede yorumlamaktadır. Esasen olay ve olguların görünmeyen ve daha çok içkin duran sebepleri genellikle örtülü kalır, dolayısıyla fenomenolojik desen üzerinden bu durumun açığa çıkarılması öngörülmür.

Fenomenolojik desen esasında gerçekleşen bu çalışmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği tercih edilmiştir. Bu çalışmanın odaklandığı veriler, Cizre merkezinde ikamet eden ve ilgili dönemlerde (80'li yıllar ve öncesi) kavgalara katılan veya tanıklık eden 60 (altmış) yaş ve üzeri erkeklerden oluşan 5 (beş) kişi ile derinlemesine mülakat yapılarak elde edilmiştir. Görüşüne başvuru kişilerin konuya ilgili olmasına dikkat edilmiş ve kişiler kartopu örneklem yoluyla belirlenmiştir. Nitel araştırma temelinde gerçekleşen çalışmada, katılımcılarla (dört kişiye kahve ortamında ve ayrı ayrı, bir kişiyle işyerinde) yüz yüze bir şekilde, yarı yapılandırılmış sorular yöneltilmiş

ve elde edilen veriler görüşmecinin yanında tutulan notlarla kendisine teyit edilerek, kayda geçirilmiştir. Kavgaların nasıl gerçekleştiği, hangi kapsamda meydana geldiği, sebeplerinin ne olduğu ve ilişkilerini nasıl etkilediği yönünde sorular kendilerine yöneltilmiş ve yaşadıkları deneyimleri anlatmaları istenmiştir. Söz konusu kişilere ait yaş bilgileri metinde yer almakla birlikte kendilerine ait görüşler belirli temalar dâhilinde metne işlenmiştir. Elde edilen verilerin özgün olması önemli görülmüş, bu çerçevede katılımcıların kullandığı ifadeler doğrudan alıntı yoluyla sunulmuş ve bu yolla çalışmanın özgünlüğünün korunmasına çalışılmıştır. Saha çalışmasından elde edilen birbirinden farklı temalar, betimsel analiz yoluyla incelenmiş ve genel çerçeve ile ilintili şekilde değerlendirilmiştir. Betimsel analiz, görüşülen bireylerin görüşlerini daha düzgün şekilde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara yer verilmesiyle oluşan metin çözümleridir. Betimsel analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde okuyucuya aktarmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 239). Görüşüne başvurulmuş şahıslardan ilgili dönemde ve yakın geçmişte, ağırlıklı olarak toplumsal yapı, siyasi veya sosyal gruplaşmalar ve beklentiler, sosyal ve ekonomik ilişkiler hakkında bilgi vermeleri istenmiş ve bu çerçevede kendilerine yarı yapılandırılmış sorular yöneltilmiştir. Görüşüne başvurulacak kişiler amaçlı örneklem yoluyla tespit edilmiş ve bu şahıslardan elde edilen verilere, genellikle olduğu gibi yer verilmiştir.

Şırnak Üniversitesi Etik Kurulundan (20.04.2022-35612-56), araştırmanın ahlaki yönden sorun teşkil etmediğine dair onay alınmış ve soruların rahatsız edici olmadığı ve toplumsal ilişkilerin açığa çıkarılmasında herhangi bir sakınca görülmediği kurul tarafından teyit edilmiştir.

3. Cizre'deki Mahalle Kavgaları

Cizre'de gerçekleşen mahalleler arası kavgaların geçmişi, neredeyse Cumhuriyetin kuruluşunda önceye, Osmanlı'nın son dönemlerine dayanmaktadır. 1847 yılında bölgesel yönetimin sonlandırılmasıyla başlayan yönetsel sorunlar Osmanlı yönetimini fazlasıyla meşgul etmiştir. Bu sorunlarla başa çıkamayan merkezi yönetim, en son Hamidiye Alaylarını kurmuş ve bu dönemde yerelden yönetici tayin etme politikaları uygulanmıştır. Merkezden atama yoluyla bölgeye yönetici tayin etme uygulamasına Cumhuriyet'in ilk döneminde de devam edilmiş ve ancak yöneticiler daha sonra seçim yoluyla belirlenmeye başlanmıştır. Yine de bazı zamanlarda kaymakamlar, bazen de atama yoluyla şehrin ileri gelenleri yöneticilik (belediye başkanlığı) yapmıştır. Cizre'deki mahalle kavgalarının da temelinde, esasen siyasi kamplaşmalar ve şehrin yönetimini ele geçirme çabaları olduğundan, konuyu da siyasi çekişmeler ele alınmadan tartışmak mümkün

görünmemektedir. Başka bir ifade ile mahalle kavgaları konusu, özellikle Cizre’de öne çıkan toplumsal güç ilişkileri bağlamından yoksun ele alınamaz.

Osmanlı’nın son dönemlerinde temeli atılan feodal düzene, Cumhuriyet döneminde de devam edilir ve siyasi ilişkiler toplumsal yapıyı bürük oranda şekillendirir. Feodal düzenin ana bileşenleri olarak ağa ve şeyhlerin konumu siyasi ilişkiler iç içe olmuş ve kavgaların çıkmasında olduğu gibi kısmi şekilde son bulmasında da söz sahibi olmuşlardır. Bu sebeple toplumsal ilişkilere yön verenler, daha çok yönetim kademesinde bulunan ve toplumsal itibar sahibi şahsiyetleri oluşturanlar olmuştur.

Diğer taraftan toplumsal yapının alt tabakasında bulunan kesimin içinde bulunduğu koşullar dikkate alınmadan sağlıklı bir çözümlemenin yapılmayacağı da açıktır. Çünkü güç ilişkilerinden uzak konumları, aynı zamanda belirli güç odakları etrafında kümelenmelerini gerektirmiş ve güç odaklarının himayesine girmişlerdir. Bu yüzden içinde bulunulan sosyal, ekonomik, kültürel ve tarihsel koşulların bilinmesiyle kavgaların anlaşılması söz konusu olabileceği unutulmamalıdır.

4.1. Sosyal, Kültürel, Ekonomik ve Tarihsel Yönlerden Cizre’deki Mahalleler

Tarihsel kökenlerine bakıldığında, Cizre’nin milattan önce dört binlere (Aksoy, 2013, s. 72) kadar geriye giden bir tarihi, farklı kültür ve medeniyetlere ev sahipliği yapan bir yerleşim yeri olduğu görülür. Stratejik bir konuma, verimli topraklara ve hayvancılık yapmaya müsait iklime sahip olmasıyla öne çıkan Cizre, zengin bir bölge olarak her dönemde cazibe merkezi; bilim, sanat ve edebiyatın Ortadoğu’daki ana merkezlerinden biri olmuştur. Geçmiş dönemlerde birkaç kez yıkıma uğrayan Cizre şehri kısa sürelerde kendisini yeniden inşa edebilmiştir. Coğrafi yönden stratejik bir konumda ve İpekyolu güzergâhında bulunan şehrin, dış saldırılara karşı korunma amaçlı yapılan kalesiyle ve etrafına örülen surlarıyla arka kısmı sağlamlaştırılmış, önü ise Dicle Nehrinin suyuna açılacak şekilde tanzim edilmiştir.

Cizre’de bulunan *Mir Ali*, *Dağkapı* ve *Kale* mahalleleri köklü bir geçmişe sahiptir. Cizre Kalesinin dibinde kurulan ve ismini de bu kaleden alan Kale (Kelehî) Mahallesi ile surlara yakın ve biraz daha geride kurulan ve sur kapısının dağa bakan tarafa açılması nedeniyle ismi verilen Dağkapı (Tor) mahallesi Cizre’nin en eski/kadim mahalleleridir. Mahallenin ‘Tor’ ismini almasında ilgili sur kapının baktığı yön belirleyici olmuştur. Kapının yönü, Süryani kesim için kutsal önem arz eden bir bölge olarak, Midyat, Nusaybin ve İdil arasında kalan *Turabdin* bölgesine baktığından mahalleye Tor ismi verilmiştir. Söz konusu bölgeden

insanların yoğunluklu olarak bu mahalleye yerleşmiş olması, mahalle ismini belirlemiştir. Daha sonra kurulan ve önceleri önemli oranda Yahudi ailelerin ikamet ettiği Mir Ali Mahallesi ise ismini Cizre Beylerinden Şah Ali (Emir Ali) den almıştır (Altan, 2018, s. 3). Seçkin kesimin ikamet ettiği Mir Ali Mahallesi, diğer iki mahallenin ortasında kalan bir konuma sahiptir.

Cumhuriyet kurulduktan sonra Cizre'nin nüfuzu yaklaşık 5000 civarındır ve 1950'li yıllara kadar pek bir artış kaydetmemiştir (Karademir, 2019, s. 442). Ancak 1950'li yıllardan sonra Türkiye'de çok partili bir seçim sistemine geçilmesiyle birlikte, siyasi hesaplardan dolayı çevredeki bazı köylerden insanlar merkeze getirilmiştir. 1970'li yıllarda baş gösteren bazı olaylarla merkezin nüfuzu daha da artmış, 1980'li yıllardan sonra ise çevreden gelen göçlerle nüfuz yaklaşık üç katına çıkmıştır. Bu dönemden sonra mahalle sayısı üçten ona çıkmıştır.

Cizre merkezindeki mahallelerin birbirleriyle yaşadıkları sorunların geçmişini 19. yüzyılın sonlarına kadar götürmek mümkündür. Bu dönemde yönetim sorunların odağında bulunan Cizre, zaman zaman yönetsel boşluklar yaşamış ve toplumsal güç ilişkileri bakımından önemli çatışmalara şahitlik etmiştir. Bu sebeple Cizre'deki mahallelerin toplumsal ilişkilerdeki konumunun anlaşılmasında tarihsel arka plan önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü Cizre merkezi Osmanlı'nın son dönemlerinde ve Cumhuriyet dönemi boyunca merkeze uzak yerleşim yerlerinden biri olması ve sınıra komşu olması, toplumsal olayların çıkmasına elverişli konumu nedeniyle yönetsel açıdan birtakım sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Bu dönemlerde Hamidiye Alayları kurulmuş, Mustafa Paşa 48. Alaya komutan olarak atanmıştır. Mustafa Paşa döneminde Cizre'de, sosyal ve ekonomik yönlerden birbirinden farklı durumda bulunan Kale ve Dağkapı mahalleleri bulunmakta ve bu mahalleler, Cizre'nin sonraki dönemleri için önemli etkileri olan şahısları/kişilikleri barındırmıştır. Bu şahsiyetlerden biri Dağkapı'da ikamet eden Tahir Ağa'dır, diğeri de Kale mahallesinde oturan Osman Efendi'dir. İkisi de Hamidiye Alayları komutanı Mustafa Paşa'nın damadıdır ve Cizre'nin ileri gelen kimseleri olarak bilinmektedirler. Siyasi konularda birbirlerine rakip olan bu şahıslar Cizre'nin yönetiminde söz sahibi olmak üzere halktan destek bulma konusunda anlaşmazlık yaşamış ve bir takım güç mücadelelerine girişmişlerdir. Altan (2018, s. 5), Kale mahallesi ile Dağkapı mahallesi arasında cereyan eden ve yaklaşık yüzyıl boyunca farklı düzeylerde meydana gelen kavgaların esas sebebinin Osman Efendi ile Tahir Ağa arasında yaşanan düşmanlıktan kaynaklandığını dile getirmektedir. Görüşüne başvuru katılımcıların söylemleri de bu saptamayı destekleyici mahiyettedir. Öyle ki, üst tabakada baş gösteren düşmanlık zamanla ikamet ettikleri mahalle sakinlerine de yansır ve her iki mahalle birbirlerine karşı siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda, uzun bir süre devam eden mücadeleler vermeye başlamışlardır.

Ayrı mahallelerde ikamet eden rakip iki kişinin, Cizre merkezinin hâkimiyetini eline geçirme veya elinde bulundurma yönündeki hedefleri kısa sürede mahalle sakinlerine de sirayet etmiş ve uzun bir döneme yayılan mahalleler arası kavgaların oluşmasını başlatmıştır. Gruplar düzeyinde gerçekleşen kavgalarda yaralanmalar sıklıkla yaşanmış, her bir yaralanma bir sonraki kavganın ateşine odun atmak anlamını taşımış ve sonu gelmeyen olaylara dönüşmüştür. Uzun süre devam eden ve kökenleri çok gerilere giden mahalle kavgalarında, kız istemek, kız vermemek, top oynamak, mahallelerindeki seyyid veya şeyhlerin diğer mahalledeki seyyid veya şeyh ile ihtilaflar yaşamaları (Altan (2018, s. 5), okulda öğrencilerin yaşadığı sorunlar vb. hususlar mahalleler arası kavgayı başlatan tetikleyici bir sebep olabilmektedir. Seçim dönemleri ise mahalle kavgalarının tavan yaptığı zamanlar olmuş, belediye başkanının seçilmesi olay haline gelmiş ve genel seçimleri gölgede bırakmış, önemli siyasi kutuplaşmalara konu olmuş ve bu kutuplaşmalar mahalle kavgaları şeklinde kendisini göstermiştir.

Kavgalarda kullanılan alet, araç-gereçler arasında ateşli silahlar yok denecek kadar az miktarda olmuş, ancak birbirlerine uzaktan taş atma pratikleri arasında bulunan ve bez parçasının iki ucuna bağlanan taşlardan oluşan 'berqanîk'le atılan taşlarla, bazı zamanlarda karşı tarafta önemli ölçüde hasar bırakmıştır. Rakip mahalleden birilerinin kendi mahallelerine gelmeleri durumunda, mahallelerinin güvenliğinden duydukları sorumluluk ile kadınların da saldırgan tavırlar içine girdiği ve ötekini taşlamaya çalıştıkları dönemlere şahit olunmuştur. Kavgaların bir sonucu da kız beğenme ve çoğu zaman istemeyle sonuçlanan mesirelerin yapıldığı alanların bölünmesi olmuştur (Altan, 2018, s. 6). Birbirlerinin mesire alanlarına girmenin mümkün olmadığı bu alanlar, toplumsal bölünmüşlüğü derinleşmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Mir Ali Mahallesi, çok eski tarihlerden beri soylu kesimin (Mir, Beg, Ağa vb. yöneticilerin) ikamet ettiği ve 1950'lerden önce Cûhî (Yahudi) denilen kesimin de barındığı bir mahalle olmuştur. Görüşmecilerin anlatımıyla ifade etmek gerekirse, ilgili dönemlerde Cûhi'ler, sanatkârlık gerektiren mesleklerle ilgilendir ve iyi para kazanırlardı. Mahallede ayrıca zengin, soylu, kültürlü kimseler ikamet ederdi. Bu mahalledeki elit kesim, Osmanlının son dönemlerinde Mardin ve Diyarbakır gibi merkezlerde açılan ortaokul düzeyindeki okullara çocuklarını gönderirdi. Bu mahalle sakinleri, Cumhuriyetin kurulmasından sonra da çocuklarının eğitim almalarını sağlamışlardır:

"Malağa (ağa aile) ailelerin hepsi de çocuklarını dışarıya gönderir okuturlardı. Osmanlı döneminde bile çocuklarını Mardin'e, Diyarbakır'a, İstanbul'a gönderirlermiş. Türkçe konuşmayı bildikleri

ıçin kendilerini buranın sahibi olarak görürlerdi. Resmi işleri bildikleri için rahattılar” (K-3, 64).

Dağkapı Mahallesi ise genellikle Hristiyan/Süryani kökenli ve çoğu esnafılık yapan ailelerden oluşurdu. Cizre merkezinin, özellikle Cumhuriyet öncesi ve hemen sonrasında, dışarıdan gelerek yerleşen ailelerden oluşan bir çeşitliliğe ve kültürel bir mozaiğe sahip bir yapısı vardı. Diğer mahallelere göre nüfus bakımından fazla olan bu mahallenin sakinleri genellikle esnafılık yapar, alım-satım işleriyle, sınır ticaretiyle ilgilendirlerdi. Kale Mahallesi ise, Dicle Nehrinin kenarında bulunması nedeniyle daha çok su üzerinde taşımacılık (Dicle Nehri üzerinde Diyarbakır-Musul arası kelekçilik yaparak) işleriyle ilgilendir ve geçimlerini gündelik işlerde çalışarak geçirirlerdi. Uzmanlık gerektiren mesleklerden ve esnafılık yapmaktan ziyade sınır ticareti ile ilgilendir, çoğu zaman geri hizmetlerde çalışırlardı. Ağa ailelere yanaşma olmalarıyla bilinir, kavga çıkaranların öncülleri olarak anılırlardı. Kültürel düzeyleri bakımından diğer mahallelerden daha aşağı bir düzeydedirler ve genellikle sorunlu ilişkilere sahiptirler. Eğlenmeye düşkünlükleri (Altan, 2018, s. 6) belirgin özelliklerinden biridir ve birbirlerine bağlılıkları veya birbirlerini kollamaları nam salmış düzeydedir. Sayıca en az nüfusa sahip Kale Mahallesi, siyasi hesaplarda taraf değiştirmesi beklenen, bazen de sopa olarak kullanılan bir konuma sahiptirler.

Cizre merkezindeki mahalleler çoğunlukla Müslüman ve Kürt ailelerden oluşsa da Yahudi, Hristiyan (Süryani, Keldani, Nasturi) dinine mensup veya Arap ve Ermeni ve Türkmen kökenli ailelerden oluşan farklı kesimler de bulunur. Bu kesimlerden bazılarının göç etmesi, diğerlerinin kimliksel dönüşümler yaşamasıyla merkezde bajari kimliği etrafında birleşmişlerdir. Günümüzde kökenleri itibariyle farklı kesimden aileler, kendilerini bajari (şehirli) diye tanımlar, çevredeki gelen köylülerden ve konargöçer bir hayat tarzına sahip göçerlerden farklı ve üstün gören, Cizre'nin kadim bir şehir olmasından kaynaklı üst düzeydeki kültürel mirasını sahiplenen bir algıya sahiptirler. Her ne kadar günümüzde gerçekleşen kavgalar bajari kesim ile dışarıdan gelenler arasında gerçekleşiyor olsa da söz konusu ettiğimiz mahalle kavgalarının odağında sadece bajari kesim diye anılanlar bulunmaktadır. Çünkü dışarıdan göçle gelenlerin merkeze yerleşmeleri 80'li yıllardan itibaren, oysaki mahalle kavgalarının geçmişi 80'li yıllardan önceki yaklaşık yüzyıllık zaman dilimidir.

Merkezdeki mahalle kavgaları, sosyal ve kültürel yönlerden birbirinden ayrışan Kale ve Dağkapı mahalleleri arasında meydana gelmiştir. Mir Ali mahallesinin kavgalara taraf olmadığı, genellikle tarafları barıştırmaya yönelik girişimde bulunan şahsiyetleri barındırdığı yönünde ifadeler sıklıkla dile getirilmiştir. Mir Ali Mahallesi sosyal, kültürel ve ekonomik yönleriyle diğer

mahallelerden farklı olmuştur. Medrese eğitiminden ve ayrıca resmi okullarda verilen eğitimden faydalanan Mir Ali sakinleri, büyük bedeller karşılığında çocuklarını iyi bir eğitim almak üzere uzak yerler göndermişlerdir. Kendilerine ait bir giyim ve yemek kültürüne sahip olmuş, diğer mahallelerdeki insanlara örneklik teşkil etmişlerdir. Kültürel sermaye bakımından geride bulunan Kale mahallesindekiler hem yönetim kademesinden hem de esnafıktan uzak şekilde bir hayat sürmüşlerdir. Tor mahallesi ise diğer iki mahalleden de bazı özellikleri barındırıyor ve kültürel düzeylerini yüksek tutma gayretinde olmuşlardır.

Bu kadim mahalleler arasında gelenek, görenek, örf ve adetler bakımından farklar yok denecek kadar az olmuştur. Düğün, taziye ve bayramlaşmalardaki seremonilerde benzer şekilde davranmışlarsa da gelir bakımından farklı düzeyde olduklarından, harcamada bulunma veya seremoni süresinin uzun veya kısa tutulmasında, Dağkapı'da ikamet edenler daha baskın olmuş ve daha uzun süreye yaymışlardır. Her bir mahalle kendisine özgü bir tarzla bilinmiş, bunu tutum ve davranışlarında sergilemiş ve o şekilde anılmıştır. Kendilerine ait ortak mekânlara sahip olmuş ve birtakım alanlarda hâkimiyet kurmuşlardır. Her bir mahallenin belirli ölçüde öne çıkan bir kimliği, ayırt edici birtakım özellikleri ve klişe haline gelen tanımlayıcı ifadeleri olmuştur.

“Mahalleler arası atışmalar, laf atmalar çok olurdu. Örneğin Tori'ler “Mir Ali mîr'in, Torî wezîr'in, Kelehî seyê pîr'in” (Mir Ali'dekiler Mir'dir, Dağkapı'dakiler vezir'dir, Kalede'kiler yaşlı köpektir) derlerdi, Kaledekiler de buna karşılık sözü çevirip aynısını Toriler için kullanırlardı.” (K-5, 66).

Toplumsal konumları bakımından ele alındığında her bir mahallenin geride bıraktığı izlenimler birbirinden farklı olmuştur. Dağkapı, diğer iki mahalleden fazla bir nüfusu barındırmış, sakinlerinin çoğu esnaflıkla uğraşmış ve gelir düzeyi yüksek bir mahalle olarak bilinmiştir. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde mahalledeki Süryani ailelerin çokluğu dikkat çekmiş, ancak kendileri daha sonra mahalleden ayrılarak Avrupa ülkelerine göçmüşlerdir. Mir Ali Mahallesi ise varlıklı ve toplumda itibar edilen statü sahibi kimselerin kaldığı bir yer olmuş ve kültürel düzey bakımından toplumun lokomotif konumunda bulunmuştur. Hem sosyal ve kültürel hem de ekonomik yönden geride bulunan ise Kale Mahallesi olmuştur.

4.2. Malağa (Ağa Ailesi) Aileler ve Mahalle Kavgalarındaki Rollerini

Cizre Beyliği'nin Osmanlı tarafından sonlandırılmasından itibaren bölgede önemli oranda yönetsel kargaşalar yaşanmış ve söz konusu olay, Cizre'nin son bir buçuk asırda meydana gelen yönetsel problemlerin de başlangıcını oluşturmuştur. Yukarıda da belirtildiği gibi özellikle 1891 yılında

Miran Aşireti lideri Mustafa Paşa'nın 48.Hamidiye Alayı komutanlığına atanması beraberinde keyfi bir yönetimi, bölgedeki aşiretlerle yapılan savaşları ve toprak ağalığına dayalı feodal sistemi getirmiştir:

“Büyüklüğümüzün dediğine göre, Mistoyê Mirî (Mustafa Paşa) bölgenin padişahı gibi davranırmış, bu bölge Tayan aşiretine, bu bölge Batuyan aşiretine, bu köy falan kese der öyle toprakları dağıtırmış” (K-3, 64).

Kızlarını Cizre'nin ileri gelen ailelerdeki erkeklerle evlendiren Mustafa Paşa, önemli ölçüdeki verimli köyleri veya köylerdeki değerli arazileri de ilgili ailelere vermiştir:

“Malağa dediğimiz bu aileler, Mistoyê Mirî döneminden beri bu memlekette ağadırlar. Kendisi buraya Musul'dan gelmiştir. Buranın hükümdarıdır. 7-8 tane kızları olduğu söylenir. Kendisini Cizre'de kabul ettirmek için büyük ve önde gelen ailelere kızını vermiştir. Paşanın kızını alan aileler de yönetime yakın olmuş ve birçok köyü ve sınırdaki arazileri kendilerine almışlardır. Mesela bildiğim kadarıyla Tahir (Vesek) Ağanın, Sönmezlerin ve Osman efendinin ailesinde Mistoyê Mirî'nin kızları var. Bu malağa aileler ta o zamandan beri güçlü ve geniş ailelerdir...” (K-1, 63).

Söz konusu aileler, aynı zamanda siyaset arenasında da varlıklarını kanıtlama yollarına tevessül etmiş ve sonraki dönemlerde belediye başkanlığını kazanmak için her yolu denemişlerdir. Önceleri atama yoluyla gerçekleşen belediye başkanlığını da kontrolünde bulunduran bazı aileler, seçim yoluyla belirlenme sürecinden itibaren yine yarışı elden bırakmamış ve yönetimdeki varlıklarını sürdürmek için her yolu mubah görmüşlerdir. Kendileri için Malağa (ağa aileler) denilen aileler, önemli ölçüde mal/mülke, sosyal sermayeye (nüfuza) ve resmi kurumlarla iyi ilişkilere sahip olmuşlardır. Mustafa Paşa'nın kontrolünde bulunan önde gelen bu aileler merkezde ve civarda adeta küçük krallıklar haline gelmiş ve halk üzerinde otoriter şekilde hüküm sürmüşlerdir.

“...malağa ailelerin başında Tahir Ağanın ailesi gelir. Yalnız onların ailesinden iki tane Tahir Ağa var, ilk Tahir Ağa Mistoyê Mirî'nin damadıdır.” (K-4, 82).

“...malağa ailesi olarak Brahim Ağa ve Hisên Ağa (Yiğit) dan oluşan bir aile vardı. 4-5 tane köyleri vardı. Sınır ticareti ile uğraşırlardı, durumları iyiydi...” (K-4, 82).

“Malağa dediğimiz aileler, bildiğim kadarıyla Sabrîyê Neaf (Naif'in oğlu Sabri) ve Salihê Şêx (Salih Şık) aileleridir. Brahim Ağa diye bir

ağa daha vardı. Ama o siyasetle pek uğraşmazdı. Üçünün de köyleri vardı, bazı köylerde ise büyük parçalar halinde arazileri vardı.” (K-5, 66).

Malağa ailelerin nasıl bu konuma geldikleri sorulduğunda, zulme dayalı tipik ağalık algısının izleriyle karşılaşılmıştır.

“...imine bir teneke yağ vererek, kimine tahtadan saban tedarik ederek, kimine tohum vererek karşılığında köylüden toprak alıyorlardı. Bazen de kandırarak alırlardı. Örneğin köylüye ‘sizden vergisini alacaklar, toprağınız bizim üzerimizde görünsün vergi vermeyin’ derlerdi, ‘sizi her gün toprak için mahkemeye çağırırlar, resmi işlerde sizi mahkemeden kurtaracağız’ şeklinde köylüleri kandırarak/korkutarak arazilerin tapularını kendi üzerlerine yaparlardı...” (K-5, 66).

“Köylülere resmi işlerinde yardımcı olur karşılığında onlardan arazi alırlardı. Cizre’nin en güzel köylerini kendilerine ayırmışlar. Bu köylerde kaçakçılık yapar zengin olurlardı...” (K-3, 64).

“Malağa olup ta zulüm yaptığını duymadığım bir tek aile var. Oda Hacı Sevdin’(Önür)dir. Zaten Cizre’nin rûspi (aksakallı, bilge, taraf tutmayan) insanların başında gelir. Kimseyle kavga etmeyen ve herkese yardımcı olmaya çalışan biriydi” (K-3, 64).

Toplumsal yapıdaki konumları ve halkın üzerinde bıraktıkları etkiler bakımından Malağa ailelerin geride korku dolu izler bırakmışlardır.

“...o zamanlar ağaların eşeği de ağaydı. Çarşıda pazarda eşekleri başıboş gezdiğinde bile kimse müdahale edemiyordu. Eşekler hangi tarafa gitse veya hangi eşyaya dokunsa serbesttiler. ‘Falan ağanın eşeğidir’ diyorlardı. Hiç kimse karışmazdı... çünkü halk sahibinden korkardı” (K-5, 66).

Toplumsal yapıdaki konumlarını siyasal alanda da sürdürmek istemiş olan bu aileler şehrin yönetimini ellerinde bulundurmaya üzere büyük mücadeleler içine girmiş ve halkı kendilerine çekmek için bazı hamleler gerçekleştirmişlerdir.

“Malağa dediğimiz ailelerin çok eskiden beri Belediye Başkanlığı için bir mücadeleleri vardı. Birbirlerinden bazılarını öldürdüler bile. Uzun süre kan davalı idiler. Sonra TRT yayını ekibi ve bazı siyasiler araya girip barıştırdılar. Tor mahallesi daha çok Sabrîyê Neaf tarafını tutarlardı. Kelehi mahallesi ise Salihê Şêx ailesini

desteklerdi. Çünkü Salihê Şêx de o mahallede oturuyordu. Siyasi olarak muhaliftiler...” (K-5, 66).

“Mahalle kavgalarından, 1983 ve 85 yıllarında Şık ve Vesek ailelerinden birer kişinin öldürüldüğünü duymuştum. Onun dışında hatırlamıyorum” (K-1, 65).

Bazı mahalleleri tamamen, bazılarını ise kısmen kendilerine taraftar yapan bu aileler, sosyal ve ekonomik yönlerden önemli bir güç odağını oluşturmuşlardır. Kendilerini sağlama almak veya olası tehlikelerden korumak için bir tarafa yanaşmak zorunda bırakılan halk, öngörmediği veya istemediği bir çatışmanın tarafı haline getirilmiştir. Gerçek anlamda ne için kavga ettiğini bilmeyen halk, adeta bir gösteriye dönüşen ve bazı durumlarda önemli düzeyde yaralanmalara konu olan kavgaların objesi olmuşlardır.

“Mala Hesên (Hasan’ın Ailesi) ile Mala Neaf (Naifin Ailesi) kavga ederlerdi, bizim tarafımız belliydi o zaman, biz Hesên’in tarafını desteklerdik. Sebebini bilmesek de kavgada bizden birileri varsa, hiç sormadan karşıdakilere saldırırdık. Anlayacağınız herkes tetikteydi. Malağa aileler arasında ‘dubendi’ dediğimiz ikilik (iki taraftan oluşan bir mücadele) vardı. Ama şimdi yok çok şükür” (K-2, 63).

“Mahalle kavgalarının tek bir sebebi vardı. Aileler arası çatışmalardan dolayı halk ikiye bölünmüştü. Hangi aile hangi mahallede oturuyorsa o mahalle de kendi adamını desteklerdi. Bundan dolayı da çarşı pazarda her gün çatışma çıkardı. Onlar da keyfine bakardı. Şeyhler de tarafları barıştırmaya çalışırdı...” (K-3, 64).

Halkın birbirine düşman kesilmesinin nedeni görünürde belli değilse bile bazıları tarafından bilindiği anlaşılmaktadır. Alanda yapılan bir çalışmanın bulgularında bu yönde beyanatlar bulunmaktadır: *“Esasen bu düşmanlığı şehri yönetmek isteyenler çıkarırdı” (Zeren, 2019, s. 48).*

Menfaati için taraf değiştiren veya her iki tarafı da idare eden ve daha çok fitneci diye anılan bazı kimselerin konumu da kavgaların başlamasında etkili olmuştur.

“...bir de arada fitneciler vardı, tarafları birbirine düşürmeye çalışırlardı. Halk da kolay şekilde inanıyordu ve çarşıdaki komşusuna saldırıyordu.” (K-3, 64).

Özetle malağa ailelerin hedeflerini gerçekleştirmek uğruna verdikleri mücadele halk tabanında da karşılık bulmuş ve taraflar üstünlüğü ele geçirmek üzere birbirlerine karşı çetin mücadeleler vermişlerdir.

4.3. Kavgaların Meydana Gelmesini Hazırlayan Faktörler

Kuramsal bölümde de dile getirildiği gibi mahalle kavgalarının görünür olmayan sebepleri, daha çok sosyokültürel nedenlerden dolayıdır. Örneğin, Kale mahallesine tevdi edilen kavgalar, esasen Kale mahallesinde ikamet edenlerin yönetim kademesinde bulunan ve çok iyi bir hayat süren Mir Ali mahallesi ve kendileri kadar zorluk görmediği halde çok iyi kazanan Dağ Kapı mahallesi sakinlerine öfke duymalarından kaynaklıdır.

“Biraz da Kelehi dediğimiz mahallede kalanların sevdiği ve isteyerek çıkardığı kavgalar. Çünkü toplumsal konuları diğer mahallelere göre biraz daha gerideydi. Onlar da kendilerini kavga ederek ortaya getirmeye çalışırlardı...” (K-3, 65).

Esnaflıkla uğraşmaları, çarşı/pazarın bulunduğu mevkilere yakın olmaları ve sosyal sermaye bakımından güçlü bir konumda bulunmaları nedeniyle diğer mahallelerden daha fazla nüfus barındıran Dağkapı mahallesi seçimlerde her zaman özgül bir ağırlığa sahip olmuştur.

“Tor (Dağkapı) mahallesi orta halli bir mahalle idi. Nüfusu diğerlerine göre kalabalıktı. Belediye başkanlığında kime destek verselerdi o taraf kazanırdı...” (K-5, 66).

Sosyal, kültürel ve ekonomik yönlerden birbirinden farklı mahallelerin bu potansiyeli, en çok da malağa ailelerin siyasal hesapları için kullanılmıştır. Özellikle kavgaya karışanların çoğunun belirli bir sebep olmaksızın kavgaya dâhil oldukları görülmektedir:

“...mahalle kavgalarının geçerli bir sebebi olmazdı ki, sadece bahaneler vardı, gençlerin aktivitesi idi...” (K-3,65).

Alanda yapılan çalışmalara bakıldığında bu yönde bulgular görülmektedir: *“Saçma sapan kavgalar olurdu, eften püften sebeplerden dolayı kavga ederdik. Çünkü aramızda bir düşmanlık vardı ve her gün kavga ederdik”* (Zeren, 2019, s. 48). Bu göstermektedir ki halk, uzun süre devam eden kavgaların nedenlerini ya idrak edememiş veya kavgaların gerçek sebepleri gizlenerek basit bir düzeye indirgenmiş ve kendilerinden gizlenmiştir.

Bir bütün olarak bakıldığında Cizre'deki mahalle kavgaları, Cumhuriyetin kurulmasından önce dayanmaktadır. Osmanlının son dönemlerinde ikisi de Mustafa Paşa'nın damadı olan Osman Efendi ile Tahir Ağa arasında yaşanan

Belediye Başkanlığı yarışıyla başlamış ve bu yarış giderek yüksek dozda yaşanan bir mücadeleye dönüşmüştür. Kavgaların yoğun yaşandığı bu uzun dönem alt tabakadaki halk açısından zorluklarla geçmiş, geçimini sağlama ve ekonomik yönden imkânlarını çoğaltmanın yönetime (belediye başkanına) yakın durmaktan geçtiği anlayışı halka adeta dayatılmıştır.

4.4. Kuramsal Yaklaşımların Karşılık Bulması: Kavgalarda Potansiyel Etkenler

Mahalle ve sokaklarda gerçekleşen kavgaların sebeplerinin araştırıldığı çalışmalarda 'erkeklik' algısının çevreden saygı görmek ve bunu sokakta göstermekle, hatta şiddet kullanımında acımasız olundukça erkekliğin daha da fazla pekişeceği düşüncesiyle ilişkili olduğunu göstermektedir. Çünkü erkekliğin sergileneceği önemli yerlerden biri mahalledir ve her türden sözlü ve fiziksel mücadelelerin sonucunda oluşan mahalle kültürü de erkeklik algısıyla yakından ilişkilidir. Erkeklik algısı bir taraftan şiddete ve acımasızlığa dayalı bir itibarı sağlarken, diğer taraftan sokakta oluşan mağduriyete karşı da bir koruma sağlar ve sokakta saygı görmenin önünü açar. Bu nedenle mahalle kavgalarında erkekler, itibarlarını korumak için saldırgan davranışlar sergilemek zorunda görürler kendilerini. Öyle ki erkek ergenler, kendilerinin şiddet kurbanı oldukları yerlerde bile erkeksi bir benlik imajını sürdürmeye çalışırlar. Sokakta saygı görmenin yanında saygıyı sürdürmek de bir o kadar kavgaların önemli bir nedenidir. Yapılan saygısızlığın intikamını almak, çevrenin algısında var olan itibarı korumak, özellikle akraların saygısını kazanmak da kavganın nedeni olduğu gibi kavgalarda şiddet kullanmanın da haklı gerekçeleridir. Öyle ki genç erkekler, zamanla kavgaların üstesinden gelme konusundaki kodları içselleştirmekte, kavgada kullanılan araçları yanlarında taşımaya başlamaktadırlar (Kurtenbach & Rauf, 2019, s. 6-8). Cizre'de meydana gelen kavgalarda erkeklik adına mücadele veren bir örnekten sıkça söz edilir. Kavgalardaki tutumu ve kimseye karşı boyun eğmeyen tavrıyla dikkat çeken bu şahıs 'Gençler Reisi' lakabına sahiptir. Erkekliğine leke sürmemesi yönündeki çabaları efsanevi şekilde anlatılır.

"...gençler reisi" adında biri vardı Mir Eli mahallesinde, babası imamdı, kendisi de esnafılık yapardı. İsmi Halil'di (Özvarlı). Her üç mahalleden kavgacı gruplara karşı asla başını indirmezdi, tek başına kavga ederdi onlarla. Onları hiç takmazdı. Bir seferinde her mahalleden onar kişi birlikte ona hücum ettiler, o da onlara karşı koydu ve hepsini döverecek geri gönderdi, ama kendisi de ölüm derecesinde dayak yedi onlardan, fakat son nefesine kadar da erkekliğine leke sürmedi." (K-4, 82).

Mahalle kavgalarının oluşmasında psikolojik süreçler de önemli ölçüde belirleyicidir. Örneğin hakarete veya tehdide maruz kalma durumunda geri adım atılmaması gerektiği ve sağlam bir itibara sahip olmanın önemli olduğu, baskın ve yerleşik bir inançtır (Susan & Wilcox, 2015, s. 13). Bu aynı zamanda mahalle kavgalarında mağduriyet ile sokak kodu (kanunları) arasında pozitif bir ilişkiyi doğrulamaktadır. 'Biz' ve 'öteki' şekline dönüşen algı, psikolojik bir süreç halini alır ve hemen her alanda belirginleşir.

"...belediye başkanlığını karşı taraf aldığımda belediyeye gitmezdik. İtibarımız zedelenmesin diye beş yıl boyunca uğramazdık. Önemli işlerimiz olsa bile..." (K-1, 63).

Kültürel evrim yaklaşımına göre, her insan başlangıçta kendi içinde çelişkilidir ve daha sonra aileler, topluluklar, köyler, şehir devletleri, imparatorluklar da dâhil, birbirini takip eden sosyal ve politik alanlar içinde veya bu alanlar arasındaki çatışmalara katılır. Kültürel evrim, insan çatışmasını ya büyütebilir ve yoğunlaştırabilir ya da onu azaltabilir ve geçersiz kılabılır. Kültürel evrimde, çatışmanın devam etmesi ve alevlenmesinden ziyade çözümünün nasıl yönlendirilebileceği önemlidir. Ama kültürel evrim, esas olarak, sürekli artan yıkıcılık silahlarını savaşan maceraperestlere vermeye ve onların ideolojik açgözlülüğünü kışkırtmaya adanmışsa, o zaman insan çatışmasının kesintisiz olarak devam edeceği kesindir (Marinof, 2014, s. 11). Cizre'deki malağa ailelerin siyasi alandaki beklentileri geleneksel bir hal almıştır. Yerleşik bir kültür miti haline gelen belediye başkanlığı, babadan oğula veya toruna geçmesi gereken bir pratiğe ve bunun gerçekleşmesine yol açan bir kurala dönüşmüştür. Öyle ki Cizre tarihinde, babadan oğula veya toruna geçen birkaç belediye başkanı bile vardır.

"Adamın dedesi ağadır ve belediye başkanıdır, babası da yapmıştır, kendisi de yapmak istiyor, yani kendi malı olarak görüyor..." (K-3, 65).

Kamusal alanda, kişilerarası ilişkilerde şiddeti yöneten ve sokak kodu olarak tanımlanan bir dizi kural söz konusudur. Resmi adalet sistemine duyulan inanç eksikliği 'sokak kodu' denilen gayri resmi kuralların oluşmasına yol açar. Çevrede yaşayan insanlarda, özellikle bazı tehlikeler karşısında kendi başlarının çaresine bakmaları gereği zamanla öne çıkmaya başlar. Adalet mekanizmasının zayıf veya işlevsiz kalması şiddet ve saldırganlığın artmasını, bireysel veya kitlesel önlemlerin alınmasını beraberinde getirir (Rich & Grey, 2005, s. 817). Özellikle 'tehlikeli dünya' algısının zemin bulması beraberinde toplumsal kargaşanın yaygınlaşmasını ve sokak kodları denilen kuralların işlevsel hale gelmesini tetikler. Saygı görmenin esas amaç olduğu sokak kavgalarında, fiziksel

korunmanın yanında kırılğan hale gelen kişisel kimliklerinin korunması da hedeflenir.

“...çarşıda kavga ederdik, birbirimizi perişan ederdik, kimileri karakola haber verirdi, ama karakoldan kimse gelmezdi. O yüzden biz de kendi önlemlerimizi kendimiz alırdık... Esnaftım ama çekmecemde de he zaman silahım dururdu. Çok şükür silahı hiç kullanmadım ama tedbir için gerekiyordu. Çünkü çarşıda her an kavga olabiliyordu...” (K-2, 63).

Sokak kavgalarında asla yeri olmadığından karşı tarafa saldırganlığı gerektiren tetikleyici algılardan biri de ‘enayi olmak’tır. 18-20’li yaşlarda daha fazla öne çıkan bu algı, birisi onlara bir şey söylediğinde veya bir şey yaptığında karşılık vermeyen, ona yönelik misilleme yapmayan bir kişinin durumu ‘enayi olmak’ şeklinde değerlendirilir (Rich & Grey, 2005, s. 818). Özellikle bazı yönlerden güçlü olanların bir başkasını sömürdüğü, sindirdiği şehir merkezlerinde enayiliğe yer olmadığı bilinir. Çünkü birey kendisine yönelik yapılan saygısızlığa, savunma amaçlı aktif bir karşılık vermediğinde ileride mağdur olacağı yönünde bir fikre sahiptir. Kendisini savunma gereksiniminin altında sadece fiziksel zararı kapatmak değil aynı zamanda zedelenmiş bir kimliğe de yol açmaması beklentisi vardır.

“Karşı tarafın güçlü olduğu yerlere gitmezdik. Gruplar halinde gezerdik, bazı yerlerden tek başımıza geçmezdik, yolumuzu uzatırdık. Çarşıda da onlardan birileriyle karşı karşıya gelmemeye çalışırdık, çünkü içlerinden biri bir şey derse mutlaka cevap vermek zorundaydık... sonucu kötü bitse bile...” (K-1, 63).

Özünde bir var olma savaşı olan kavgalar, kamuya açık veya görünür bir mekanda gerçekleştiğinde adeta gösteriye dönüşmekte ve kitle psikolojinin bir gereği olan ‘bireyin davranışı yalnızken farklı, toplum içindeyken farklı olur’ kuralı devreye girmektedir. Ayrıca genç kesimde öne çıkan erkeklik algısı ise şiddet içerikli eylemlerin ortaya çıkmasında belirleyici bir role sahiptir.

4.5. Kavgaların Doğurduğu Bazı Sonuçlar

Sokak kurallarının geçerli olduğu mahalle kavgalarında, zamanla alışkanlık haline gelen yönler bulunmaktadır. Örneğin, herhangi bir fiziksel, duygusal veya maddi yönlerden bir saygısızlık durumunda, saygıyı yeniden kazanmak için agresif bir şekilde yanıt verilmesi bir zorunluluk olarak görülür. Bu yaklaşım, özellikle şiddet mağdurları için dikkat çekicidir, çünkü onlara karşı işlenen bir şiddet eylemi aşırı saygısızlık olarak anlaşılır (Rich & Grey, 2005, s. 817). Böylesi bir algı, özellikle ergenlik döneminde bulunan erkeklerde daha

yaygındır ve zaman içerisinde ruh sağlığını olumsuz etkileyen bir hale gelebilmektedir. Üstelik bu dönemde beliren ve şekil kazanan ruh hastalıklarının önemli bir oranı yetişkinliğe de taşınır. Hatta mahallenin risk teşkil etmesi oranında bireylerin de davranış bozukluğu yaşaması ihtimalini artırır (Aneshensel, & Sucoff, 1996, s. 293). Cizre'deki mahalle kavgalarından, toplumsal ilişkiler bakımından büyükten küçüğe kadar herkes bir şekilde etkilenmiştir. Ötekinden duyulan korku nedeniyle yaşanan psikolojik sorunların önemli tahribatlara neden olduğu yapılan farklı alanlardaki bazı çalışmalarda da ele alınmıştır (Çakır, 2007: 65). İçinde bulunulan ruh halinin doğurduğu sonuçlar, kavgalarda hedeflenenlerden uzak olabilmektedir.

“...her zaman tetikteydik, nerde karşımıza çıkarlar veya bize kaç kişiyle saldırırlar diye, gözümüzü, kulağımızı dört açardık. Bazen bir haber geldiğinde, onu doğru sayar hemen saldırırdık. Bazen yanlış anlamalardan dolayı da vurduğumuz kimseler olurdu...” (K-3, 65).

Diğer taraftan mahalleler arası cereyan eden kavgalar, komşuluk ilişkilerini de olumsuz etkiler ve bozulan ilişkiler kavgaların uzun süre devam etmesini beraberinde getirir. Zira komşuluk ilişkileri genellikle ortama özgüdür, ilişkiler birbirinin yerine geçebilir, kodlanmış ve sınırlandırılmıştır. Karşılıklı beklentiler vardır ve ilişkiler daha çok pasif olarak sürdürülür. Bu bakımdan mahalleler arası kavgalar, komşunun mekânsallığını ve komşular arasındaki sınırlı kişisel bilgi alışverişini ortadan kaldırır. Komşuluk, kişisel mahremiyeti ve uzamsal yakınlığın dengelenmesini içerdiğinden, kişisel bilgi alışverişisi sınırlı hale gelir (Gwen, 2011, s. 22). Cizre'deki mahalle kavgalarında bunun tezahürlerini görmek mümkündür.

“Hesenê Şêx dönemini iyi hatırlıyorum, komşularımızdan veya tanıdıklarımızdan birinin onlara değil de rakiplerine oy verdiğini duyduğumuzda onlarla ilişkilerimizi keserdik. Onu hain olarak görürdük. Düşününe, taziyesine veya cenazesine katılmaz, selam dahi vermezdik. Yine mesela Aladdin Sönmez bir ara adaylığını bıraktı, sonra kazanamadı ama biz etrafımızdaki insanlarla bayağı sorun yaşadık bu yüzden...” (K-2, 63).

Cizre tarihinde uzun süre eksik olmayan mahalleler arası kavgaların doğurduğu sonuçlara bakıldığında çoğu toplumsal sorunların kökeninde yerleşik bir kültür haline gelen kavgaların izlerinin olduğu söylenebilir. Öyle ki gündelik karşılaşılan sorunların bile, ancak görevi veya statüsü yüksek birinin aracılığıyla hal olacağı inancı yerleşik bir hal almıştır. Diğer taraftan sorunlarını bireysel halletme yerine kendi aile bireylerine veya aşiretine mal ederek veya onları da

dâhil ederek çözmeye çalışma alışkanlığı da oluşan bu kavga kültürüyle ilintili olduğu düşünülmektedir.

5. Sonuç ve Öneriler

Osmanlı'nın son dönemlerinde atama yoluyla yönetilen Cizre'de, Cumhuriyet'in kurulmasından sonra seçimle yönetici tayin etme dönemine girilmiştir. Feodal toplum düzenine bağlı olarak merkezdeki güçlü/geniş (malağa) aileler sosyal, ekonomik ve siyasi yönlerden özgül ağırlıklarını fazlasıyla hissettirmiş, bölge insanının belirli güç odaklarına sığınmalarına neden oluşturmuşlardır. Bu çerçeveden hareketle Cizre merkezinde ikamet eden vatandaşlar, malağa ailelerin siyasi, sosyal ve ekonomik çıkarları için birbirleriyle iletişimsel sorunlar, mekânsal ayrışmalar yaşamış ve örneğin bir kimseye kendi mahallesinden olması yeterli görülerek, haksız da olsa destek verilebilmiş, ötekine ise haklı da olsa tüm kapılar kapatılabilmektedir. Neredeyse Cumhuriyetle yaşıt olan mahalle kavgaları sayesinde, toplumsal yapıyı anlama bakımından, yönetsel gücü eline geçirmenin Cizre'deki bir malağa ailesi için ne denli önem arz ettiğini görmek mümkündür. Halkın tutunabilmesinin veya kendisini var etmesinin yolunun belirli bir ailenin sahip olduğu güce yanaşmaktan geçtiği adeta dayatılmıştır.

Mahalle kavgalarının odağında bulunan Kale Mahallesi sakinlerinin sosyal, ekonomik ve kültürel yönlerden diğer iki mahallenin gerisinde bulunması, kavgalarda öncü rol oynamalarını beraberinde getirmiştir. Başka bir ifade ile yönetim kademesinde dâhil olmada ve farklı mesleklerdeki konumlarıyla elde ettikleri gelire ulaşmada diğer mahalleleri (Mir Ali ve Dağkapı) geçemeyeceği yönünde oluşan algı, Kale mahallesi sakinlerini olumsuz etkilemiş ve yereldeki feodal beyler tarafından kavgalarda araç olarak kullanılmaları sonucunu doğurmuştur.

Cizre'de meydana gelen ve on yıllarca (yaklaşık yüzyıl) gündemden düşmeyen mahalle kavgalarının, çoğunluk tarafından gerçek sebebinin bilinmediği, bazılarının menfaat elde etmek üzere tarafları bilinçli şekilde provoke ettiği, önemli bir kesimin ise arada kalmamak için mecburen bir tarafa dâhil olmak zorunda bırakıldığı yönünde sonuçlar elde edilmiştir. Bu çalışmayla, sebepsiz şekilde ve yıllarca bir kavganın devam edemeyeceği varsayımı katılımcıların görüşleriyle sınanmış ve kayda değer bazı sonuçlar elde edilmiştir. Söz konusu kavgaların esas sebebinin, belediye başkanlığını (ve sağladığı maddi/manevi avantajları) ele geçirmek için malağa (ağa aileler) denilen köklü/geniş ailelerin halk üzerindeki kontrol mekanizmasını elinde tutmak, kendilerine taraf olanlar üzerinden güç gösterisi yapmak, taraftarlarının bağlılıklarını test etmek ve diğer kesimler üzerinde baskı oluşturmak olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Alanla ilgili yapılacak yeni çalışmalar için öneriler: Osmanlının son dönemlerinde, siyaset yapmamaları koşuluyla çevre il, ilçe ve bugünkü sınırların dışında kalan Arap ülkelerinden getirilerek Cizre'ye yerleşen/yerleştirilen önemli orandaki ailelerin sonraki dönemlerde kökenleri nedeniyle çatışma yaşayıp yaşamadıkları, yaşanan mahalle kavgalarında etnik kökenin rol oynayıp oynamadığı hususu araştırılmamıştır. Toplumsal yapı ve ilişkilerin şekil kazanmasında ailelerin sahip olduğu etnik kökenin rolü araştırılabilir.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar, çıkar çatışması bildirmemiştir.

Etik Kurul Onayı: Çalışma, Şırnak Üniversitesi Etik Kurulu Başkanlığı'nın 20.04.2022 tarihli ve 2022/56 sayılı etik kurul onayı ile yapılmıştır.

Kaynakça

- Aksoy, E. B. (2013). Cizre Örneğinde Etnisite İçi Karşılaşma Biçimleri, *Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.
- Altan, B. (2018). "An Evaluation on Culture of Neighbourhood: Sample of Cizre", *A Critical Review of Social Sciences Theory and Practice*, (Ed.By: Bora Yenihan, Doğa Başar Sarıpek, Gökçe Cerev), Frontpage.
- Aneshensel, Carol S., & Sucoff, Clea, A. (1996). "The Neighborhood Context of Adolescent Mental Health." *Journal of Health and Social Behavior*, vol. 37, no. 4, [American Sociological Association, Sage Publications, Inc.], pp. 293–310, <https://doi.org/10.2307/2137258>.
- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)*, Cilt 5, Sayı 2, Sayfa 368-388.
- Çakır, B. (2007). Belirsizlik ve Korkunun Yeni Düzenin Oluşmasına Katkısı, *Dergipark* (13.09.2011), Cilt 0, Sayı 36, 63 – 82. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/100938>.
- Çarpar, M. C. (2020). Sosyolojide İki Niteliksel Desen: Fenomenolojik ve Etnografik Araştırma, *The Journal of Social Science (TJSS)*, Yıl:4, Cilt:4, Sayı:8.
- Gwen, Van E. (2011). 'They Eat Potatoes, I Eat Rice': Symbolic Boundary Making and Space in Neighbour Relations, *Sage Journals*, Volume:16, Issue:4, Page(s):22-33, *Sociological Research Online*, <https://doi.org/10.5153/sro.2471>
- Karademir, D. (2019). Cizre Şehrinin Kuruluş ve Gelişimi, *Journal of Awareness*, Cilt: 4, Sayı:4, ss: 433-454.
- Kurtenbach, S & Rauf, A. (2019). TheImpact of Segregated Diversity on theCode of the Street: An Analysis of Violence–related Norms in Selected Post- Industrial Neighborhoods in Germany, *International Journal Of Conflict and Violence*, Vol. 13/. DOI:<https://doi.org/10.4119/ijcv-3121>

Marinof, L. (2014). Biological Roots of Human Conflict, *Journal Of Conflictology*, E-journal promoted by the Campusfor Peace, Universit at Oberta de Catalunya.

Özen, G. Ç. (2016). *Kapalı Toplumsal Yapı: Kast Sistemi Üzerinden Tabakalaşma*, Aydın Toplum ve İnsan Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 3. (59-65).

Rich, J. A. & Grey, C. M. (2005). Pathways to Recurrent Trauma Among Young Black Men: Traumatic Stress, Substance Use, and the “Code of the Street”, *American Journal of Public Health*, Vol: 95, No: 5 816-824.

Susan, M. & Wilcox, P. (2015). Street Codes, Routine Activities, Neighbourhood Context, and Victimization, *British Journal of Criminology*, 55(5). DOI:10.1093/bjc/azu116

Yıldırım, A.& Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Zeren, A. (2019). *Kimlik Oluşumu; Cizre’de Bazariler (1960-1990)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimle Enstitüsü, İstanbul.